

„Nem súlyed az emberiség!”...

Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára

Főszerkesztő:	JANKOVICS József
Felelős szerkesztő:	CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők:	CSÖRSZ Rumen István SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

AMBRUS LAJOS

A karakói csata

Szörényi Lászlónak, hatvanadik születésnapjára

Előbb a katonasípkák, aztán a szurdikok – mint meditációs objectumot fényképeztem őket. Megpróbáltam hidegen, felülről rápillantani a vizsgálat tárgyára, de maradéktalanul sosem sikerült. A szőlők közt ugyanis jóformán csak a közismert magassüvegű horvát gyalogpuskázókat lehetett látni, amint hunyorogva előkukkantanak a napfényben, álmosan, kíváncsiskodva, mint másnapos rókák a verem aljáról, majd rögvest vissza is rántják fejüket, akárha bővérű egsocticus mosquito csipdesné őket az Amazonas dzsungelében. Le is kaptam őket: egy gigantikus nagytotál szerint erősen szétszóródva a szőlőkarók közé bújva azt lesték, hogy a lovasság jágerjei kiugrassanak a szurdikból, a löszfalas, gyökérrágta földteknőkből. Persze nem egyetlen vízmosta partoldalból, hanem egy szinte mindenfelől előkígyózó-tekeredő agyag-löszfalas útvesztő csapdarendszeréből. Most éppen Oszkó, a poetikus szőlők felől – hogy aztán puff, mint rendes osztalék, keményen odapörkölhessenek nékik.

És így ment-folyt ez egészen Gércéig, ahol a híres porhanyós, lédús veres cseresznye terem (csak nem éppen gércei, hanem baltavári ökörszem a becsületes neve, és közvetlenül a bécsi piacra fuvarozzák dülöngélő szalmásszekereken az élelmes parasztok) – így aztán egészen azt gondolám, hogy ebben az országrészben a szőlőgarádoknak már sosem szakad végük. Mintha valami hatalmas gyümölcsöstálban tennénk operációs műveleteket – bármit írnak is egyes felvonulások stratégiai nyaláncságairól bizonyos elementaris irodalmi szakmunkák, szőlőskertek és végeláthatatlan tölgyesek közt hadsereget eredményesen navigálni akkora absurdum, mint a tormába hullott férgeket papálcikával egyenként kiszedegetni.

Oldalaztunk hát vissza, odébb-hátra szurkálva, tudatos manőverezéssel, igen lassúdadon, de ellentétben egy kamaszkorú collegánkkal, bizonyos Fabrizióval, aki a waterlooi mezőkön összevissza bolyongva nem is sejtette, merre jár – mi tudatosan tettük, amit kellett; hogy elérjük a számunkra kiutalt világtörténelem eddigi legnagyobb csataterét. Azért tenném ki a grandissimo jelzőt, mert ebben a leendő kulminációban találkozott (volna) mindaz, amit a kortárs hadi elme oly sokszor igyekezett a dicső erények közt emlegetni: mint a bölcs providenciát, amely nem kisebb nyomatékkaal esik latba a vitézi

rezolúciónál, de néha még a legteljesebb odaadásnál is. Ám főszerepet játszhat itten a hűség és a szükséges gyűlölet is. Amint erő és rókaravaszság is. S legvégül persze a mindent elöntő szabadság dicső, hagymázos képe! S ezt, mármint az utóbbit, ez a mostani idegen hadinép hozta nekünk csókos ajándéku – messzi földről, szuronyos-gránátos-fegyveres importtal, jó két seculummal megelőlegezve bizonyos Lev Davidovics Trockij „permanens forradalomról” szóló elhíresült téziseit. Mert szinte szó szerint unisono danolják ugyanezt a frissiben nekünk szegezett tézisek – csábító proclamatio-kiáltvány formájában harsogva a különben meglehetősen csábos dallamot. Hallga csak, nyitott fülekkel és megkülönböztetett odaadással a helyes intonálást:

„Eljött az a’ szempillanás, mellyben visszanyerhetitek régi függetlenségteket” – mond sokatígérően a kezdőmondat. „Fogadgyátok-el a’ békességet, mellyet ajánlok: maradjon-fenn Hazátoknak Constitutiója, – akár azon állapottyában, a’ mint eddig vala, akár pedig azon változtatásokkal, a’mellyeket abban Ti magatok, tellyes tetszések ’s kények szerént, az időknek mostani környűllásaihoz képest jóknak, és saját polgártársaitok’ hasznára nézve talán szükségeseeknek ítélni fogtok...”

És lejjebb, nem kevésbé szirén-hangokat megcélozva így folytatódott a tekervényes szonatina:

„Ez az, a’mit Európa Tőletek vár, melly most reátok néz; ezt kívánom Tőletek Én-is: állandó, bizonyos békességet, kereskedésbéli szabad közösülést velem, és tökéletes függetlenséget ’s bátorságot. Illy jutalom vár Titeket, ha ditső Eleitekhez és önnön magatokhoz méltók akartok lenni” – mond a nevezetes proklamáció textusa a régi alkotmány visszaszerzésének idves módozatairól. S aztán végezetül fel is szólítja a címzetteket, mármint bennünket, hogy haladéktalanul gyülekezzünk össze Rákos mezején, régi őseink szokása szerint és tartsunk ott, ahogy mondani szeretjük, „igaz nemzeti gyűlést”. Hát így, no mármost ez az anabászisz, hogy a fényképezés szenvedélyes szigorából engedve még illően szakszerű katonai nyelvet is használjak, *garádicos marsban* folyt: méghozzá végig sűrű ellenséges lödözések közepette. A szurdikokból előalakoskodó ellenség kisebb csoportjait és puskázóit egy-két jól irányzott rúgtatás által kellett fickósan visszaverni. Ó, ezek a poétikus, gyökérszaggatta szépséges és titokzatos szurdikok! – mily szerföltött rejtélyes és különös tájalakzatok volnának, persze nemcsak itt, a nyugati végeken, hanem mindenütt, minden valamirevaló hegyvidéki szőlőhegyen:

„Lösz-ízű bort iszom a Napból
Lösz-fény pereg a szurdikokba
Olvad a szőlő vassá dermed
Estére s kiveri a rozsdá”

– mondja lassan, tagolva egy kései költő egy ilyen poétikus ihletettségu szurdik-fényű estben tűnődve egy örökké illuzorikus versvilág pereméről, tán éppen a nevezetes Porkoláb-völgyből. Ahonnét különben egy másik atyámfia, MM mester is küldözgetett

lélegzetelállító jelentéseket – többek között egy szurdikban esett szerelmi drámáról, midőn az őszi pincében az egyik kád alján a szerelmeseket egymásba fonódva találták a szétszórt szalmán, úgy, ahogy a testi szerelem kétségbeesésében a pincelég megfojtotta őket. *A halál postái megérkeztek...*

Az ellenség száraz, vért szimatoló és felajzott vadászeb, kitartóan hol itt, hol ott csordogált utánunk, bár ők azt előre nem is sejtették, hogy épp e szurdikokban való céltalan kóválygásuk miatt fognak majd a sorsdöntő, nagy északi duellumról lemaradni! Ugyanis egy szerfőlött kínos, vagyis inkább képtelen *malheur* esett velük, bár ezt megelőzőleg szinte az egész Európát egészségesen végigverték és letarolták; szóval kimondani is szörnyű, a térmértan, az applikáció, a taktika, a felvonulástan, az összhang és persze a tűzerő *jongleur*-jei nevetségesen egyszerűen mondvá: eltévedtek. Egy egész hadsereg – mit tévedtek, azt sem tudták, hol, merre és hová masíroznak!

Sárinál tévedhetetlenül észlelni kellett némi kis taktikai tanácsalanságot, amely ugyan oppidum Sárvárnál heves egymásra tüzelésbe torkollott, de ott egy áldatlan és főképpen eredménytelen tűzijáték végére a franc alhadnagy Halászt meglepetésünkre parolára (értekezésre) hívta a táborukba – amit a felvonuló seregek létszámára és az általános stratégiai helyzetre való tekintettel örömmel vettünk. (Közben viszont a mi hatékony lovas futármunkánk azt derítette föl, hogy ennek a vezér Lauristonnak sajnosan egy egész sértetlen divisiója liheg a nyakunkban, s leginkább arra várnak, hogy egy váratlan, finoman kivitelezett ollómetsszéssel a Rábától ügyesen elnyisszantsanak bennünket.) Az emlegetett parolán egyébként a szokásos egyezkedéseken túlmenően említésre méltó esemény is történt, mintegy manifestoso, a disputát lezárandó, váratlanul azt mondta az obester a minket megalázóan alacsony rangban képviselő vitéz alhadnagy Halásznak, hogy újólag „gondolkodjanak el sajátos helyzetükről”. És egy derék baráti tanácsot is adott:

„Monsieur, örökre vessék emlékezetükbe, hogy mi az egész emberi nem egyik legszebb adományát hoztuk tálcán felkínálva az önök bátor népének. Ezért most arra kérem, hogy a »liberté« szent jelszava alatt csatlakozzanak hozzánk. Azt kérem mostan, hogy innét együttesen siessünk a legnagyobb lángész győri táborába!”

Erre a társadalomfilozófia útvesztőiben nem egészen otthonosan mozgó alhadnagy Halász köhécselt valamit, tán affélét, hogy ő bizony nem egészen kompetento, majd a táborba érkezik a mi strázsamesterünk is. Még arról is hemmegett, hogy talántán nem egyezkedhetnének az ellenséggel, vagy miféle – hát udvariasan elbocsájtották. Ezalatt lovainkkal felvonulánk a Rábáig, így az olló hangos csattanása előtt sikeresen átevíckéltünk a zavaros és koszos vízen; – ennek az egyébként szerencsétlen anabázisnak egyik legemelkedettebb pillanata vala ez. A porban-zajban-füstben és tülekedésben alig-alig tudtam használható képeket exponálni az actióról, de fölséges, ahogy a szedett-vetett, mégis színes és erősnek látszó forgatag úsztat-kavarog át a júniusi, kissé megáradt folyón, a lovak feje, mint ezer merev lándzsa hegyesedik ki a habos vízből, a gázlókon meg a hadi szekerek nagy dülöngélések és ordítózások közt billegnek tova. S mindez

annál inkább, mivel az ellenség egyik divíziója Ikervárnál és Ostfiasszonyfánál szintén bizonyosan általment a gázlón és töltésen, ágyúikkal meg éppen nagy hömbölgések-felborulások közepette. Mi viszont a szabadsághozó Lauristonnal a nyakunkban a szőlő-hegyek és gyökérjárta, balladafényű szurdikok közt oldalazva retiráltunk a Herpenyő vizén túl – Karakó felé.

Ám a világ legeslegjobb hadseregének szinte nevetséges és majdnem tragikus eltévelyedését magyarázhatják egynémely különös okok is. Először is nem kell ide földmértan, vízrajzi jártasság, túltengő önbizás se, csupán némi furmányos futármunka, hogy egy különben igen nehéz, szinte őserdei terepen megállapíthassuk a lényegét. És ez nem volna más, mint az a szikár és megkerülhetetlen tényállás – hogy innét, a Rába középső folyásánál fekvő szőlők közt meglepő módon bár, de Győr irányába az egyetlen használható út Karakó nagynevű térségén vezet keresztül. Punktum. Ezért a most elérni kívánt északi célpont elérésére nem a kívánczozó, direkt északnak futó irányt kell választani, még véletlenül sem, hanem jól elnyújtott keletre szolgáló manővereket kell tenni – a nagy katonatömegeket arra szükséges navigálni. Viszontag a mi napkeleti hátrálásunk célja is épp a karakói átjáró, a Karakó-thermophülai híd elérése volt, ahol a legszebb reményeink jegyében akár össze is vonhatjuk és rendezhetjük szétesett, szedett-vedett insurrigenseinket.

Persze ennek az Európán végigzúdult masszának a szelíden simogató, derűsen zöld pannon táj ligetes-erdős geográfija sem mondott semmit: nem vették észre például, hogy a szőlődombok, a napsütéses szőlőhegyi községek közé szorult szűk szurdikok, aztán a hatalmas ártéri erdővágások, a júliusi kövér és aranysárga búzamezők, a malmokkal sűrűn telihányt patakok mind-mind egy irányba, a Marcal áthatolhatatlan mocsarai felé futnak. Arról aztán még véletlenül sem tudhattak ezek a magabízóan ostoba bajnokok, hogy a lápos-szittyós Marcal mentén valaha egy organikus egésznek alkotó, valóságos, de már rég elveszett és megszűnt vármegye feküdt – egyébként a maga bonyolult, kuszált térformáit őrző védelmi gát- és sáncrendszerével. Ez a rég megszűnt közigazgatási egység a híres Karakó ispánság nevet viselte, ellenben sajátos útviszonyai szinte Árpád-kori állapotokban maradtak meg. És ezek természetesen a Marcal és valahai várcentruma, a régi Karakó-vár felé futottak. Ott pedig bárminő utasnak csupán egyetlen derék sáncon, a mi kis Thermophülai szorosunkon lehetett északra váltania – de bizony még egy ilyen behemót hadseregnek is könnyebb a széles Dunán átjáró hidat vernie, mintsem átevicélnie a Marcalnak kéjesen elterülő, áthatolhatatlan posványosságán!

Azt meg honnét tudták volna a nagy lovasrohamok és kartácsolások bajnokai, a legjobb ezredparancsnokok sem, mert nem akadt köztük egyetlen használható Linné-tanítvány botanikus sem, hogy a sitkei erdőben, egész pontosan annak is az Öregcsernek nevezett jó makkszóró vöröstölgyes vágójában nemrégiben tömegével virágzott egy pompás, szinte alvilági szépségű mezőt alkotó híres és mitológiai szépségű növény. Az *asphodelus albus*. S amelyet a helyi nép genyőtének nevez. És persze eme különleges növénynek, a *királyné gyertyájának* izgató és különleges jelenlétét, ha tudós megfigyelő volnék, akár mappaként is olvashatnám: ez a táj éppen itt fenyegető, mindenképp

figyelmeztető növényföldrajzi változáson megy keresztül. Fenyegtetést annyiban jelent, hogy a flóra magától, mintegy irányjelzőül figyelmeztet, barátom, a szubalpin növénytakarónak itt szakad menthetetlenül vége, s ha továbbra is keletre vennéd az irányt, a helyes választással az egyetlen járható utat választanád, bár a sztyeppe növényzóna felé haladnál megállíthatatlanul. Napkeletre, vagyis az istenverte grandiózus magyar puszták felé. Ó, igen, vagyis csak akkor olvassunk a térképet helyesen, ha harci szenvedélyünk mellett még eredményesen is botanizálnánk – de ha netalán még a poésist is kedvelnénk, persze egyáltalán nem úgy, mint ennek az eltévedt, útját keresgélő hadseregnek nehezen mozgó és vak üggetésű katonái, akkor helyzetünket pontosan meghatározván még nyájasan is sétálgatnánk itt-ott, a ligetes pannon mezőkön. Akár ebben a titokzatos- emlékeztető, egyébként mindenféle tábornok, még a francot is oly kedélyesen befogadó kissitkei cser-vöröstölgyesben. És akkor még azt is elmondhatnánk egy időtlen transcendens szabadvers formájában fennhangon scándálva:

Lenn a csöndes alvilágban, szellőtlen, bús alvilágban, asphodelosok
között, hol asphodelos meg se moccan, gyászfa nem bóköl
galyával, mákvirág szirmát nem ejti, mert a szél ott mélyen
alszik, alszik asphodelos ágyban, mélyen alszik, nem beszél...

De hiába a torokhangon versét ríkoltozó nagy poéta igyekezete, az árulkodó asphodelos albus mellett a francúznak még a mocsárvilág nem kevésbé árulkodó botanikai hírnökei sem mondtak semmit – itt-ott, a mezőket átszabdalo makkos ligetek között például, úgymint a rekettye, a felbukkanó éger, fűz, sás, káka és nád, de sulymosok, vápák, kátyúk, kotyók és persze mocsolyák, ergék, palajok, szamogák és honcsokok – de hiába. Hiába, mert nem látták ők a lényegét: nem látták ők törést, garébot, pallót, düngért és metszést. És hiába hágtak fel előbb a gércei hegyre, majd a Hegyes-Kissomlyóra a Királykő sziklájához (a pincéket feltörve és a hordókat jól megdézsmálva persze, mint minden hódító hadsereg Xerxés óta), ahová menekülés közben maga IV. Béla királyunk is felrúgott egyszer – neki, a szent királynak a nyakába viszont még a francúznál is ijesztőbb szörnyek, a botanikára szintén fittyet hányó vad és vicsorgó kutyafejű tatárok fűjták a forró kénkövet. Ám ezek a mostani proclamációs bajnokok csak meresztgették a szemüket egy aprócska, mégis igen poétikus bazalthegy tetején, olykor tán még gyönyörködve is a pannon táj mélyzöld, szinte borsószerűen ingerlő köntösében, de közben mégiscsak azt kellett megállapítaniuk, hogy akármerre bámulnának, akármerre forognának a nyeregben, akármerre tágítanak is a mesés horizontokat, mindenféle szép és mindenféle kiegyensúlyozott tájformákat látnának. Merthogy innét is, onnét is azt mondja, azt éneklí, mint a felsüvöltő harismadár, ez a térkép-táj végső megnyugtató nékik, hogy igen, bizony, minden járható út Rómába – vagyishogy Karakóba vezet.

Én magam eme szerencsétlen emlékü anabászisz közben, mit tehet ilyenkor a szerény fotómunkás, lehetőségeimet nem feledve, ügyesen mindent *végigfényképeztem*

– leginkább persze a szőlőket: nyakig a virágfakadás után jártunk, még foszlányokban érezhettem a sajátos, mézes-szirupos szőlővirágillatokat, amint csábító felhőként vonulgattak, vagy beszorultak egy-egy apró táblácskák közé, viszont néhol feledhetetlen töménységgel tódultak a dokumnetáló mester orra elé. De szívemre való ültetvényt sem a gércei hegyen, de Nemes-Tacsándon sem találtam. Majd Hegyes-Kissomlyón, gondolám magam nyugtatgatva, a nagy térföldi remete kisöccsén, de azt már addig is meggyőzően archiválhattam, hogy mindenfelé, akár a csodás Tokaj-Hegyalján, Badacsonyban vagy a távoli Ménesen, de akár Baranyában vagy Pozsony és Bazin környékén mindenütt, egészen elképesztő fajtakavalkádot ültettek a szőlészkező parasztok. De az uraságok, sőt még a papi birtokok tanultabb vincellérjei is. Sűrűn fényképeztem erre felé magát a fehérszőlőt, amit lisztesnek is mondanak, amelyet könnyű volt felismernem csíkos, alig hamvas vesszejéről, amely a szártagnál sötétebb árnyékolású és fiatal hajtásai meg nemezesen gyapjasok, használtam is a fotografáló gépet egészen közeli képekhez is. Aztán mindenütt megtaláltam a szigetit, amely Ság-Somló egyik fő fajtája, és csodálatos bort ad, és akár Tokajban, jó időben még aszik is, főleg a Balaton mellékén. Igen kedvelt volt erre felé még a Cserebajor is, amelyet cukrossága miatt sok helyütt ültettek, bár igen nehéz megvédeni a madarak-darazsak-rókák siserehadától. Hogy egyéb tolvajokról ne is beszéljek. De fényképeztem ihfarkút, ezt különben semmire sem tartják, de jól terem, aztán kéknyelút, piros bákort és sárfehéret, meg rakszőlőt is. No meg szilifántot, amely koraérő, és még mostani, júliusi állapotjában sem nehéz azonosítani. Sajnos karózasokra alig leltem, a drága szőlő a legtöbb helyen kapálatlanul, metszetlenül a gázos földön feküdt és tekeredett összegabalyodva métereken át. Vagy felfuttatták esetleg egy-két útszéli, mezővégi nagy fára, hogy aztán létráról szüreteljék a portékát, mint Gécén a cseresznyét. Viszont csodálatra méltó módon az idei csapadékos tavasz ellérére semmilyen gombafertőzést nem találtam.

Karakóig (igazából Somlóig) csak három hegyi pincéhez jutottam, de ez is bőven elég volt hozzá, hogy egy még oly izgatott anabászisz, a nagy seregek olykor céltalannak látszó mozgásai közben is bizonyos, sőt hasznos aenológiai observációkat tegyek. Ezt azért fontos műveletnek gondolám, jöllehet a korszellemnek némileg ellentmondva, amely újabban inkább a nagyobb összefüggések kontextusait szereti vizsgálni, engem viszont inkább az apró, lokális génuszok érdekeltek. Mert hát hiába retiráltunk nyugatról keletre, a centrum, az ország köldöke vagyis inkább gyomrának mélye felé, „befelé”, hej, ahogy a csúfolódó nóta is mondja nekem, az egyszerű insurgensnek, Reterálj, reterálj, Komáromig meg se állj! – a bor ezzel együtt egyre tisztábbá, erősebbé és markánsabbá vált. A jobbak nem hiába teremtek Pannónia artisztikus vulkáni bazaltkövein, és viselték magukon az összetéveszthetetlen mineralitás elegánsan megkülönböztető jegyeit!

Nagy-Somlóig Hegyes-Kissomlyó két kis hegyi présházát tartottam érdekesebbnek, az egyikben, a hegy platóján, nem messze a Királykő sziklájától, nemes Vajda Lajos zsuppos pincéjében végre ihattam abból a meg nem öregedett italból, két fajta kevertbort is az 1805-ös és 1806-os évjáratokból – mindkettőt kellemes savanyának, kesernyés

ízűnek, eperszagúnak és zöldessárga színűnek írnám le. De mégis az volt számomra a legmegkapóbb, hogy tartalmi gazdagságuk és három-négyéves koruk ellenére is feltűnően frissítőleg hatottak. S bár igen kényelmetlen testhelyzetben, hétrét görnyedten csúszva-mászva kellett bejutnunk a pinceajtón, sőt a prэшázból is szintén alacsony, alig mell-magasságig érő ajtó szolgált a hordókig (a bor előtt tisztelete jeléül illik mindenkinek meghajolnia – figyelmeztetett jó előre az öreg Vajda Lajos, még lovaink kikötése közben), a vaksötét, ablak nélküli pincében a gyertyafényben átvilágított tiszta és nemes ital igen emlékezetes marad. Némileg meglepő módon, mert még a várva várt nagy célt, a Nagy-Somlót el sem értük. A másik kissomlai pincében már nem is másztam le hordókhoz, a sötét miatt fényképezni amúgy sem lehetett, de lényegében itt is ezeket a kvalitásokat kaptuk; a gazda legalább öt szőlőből házasította össze, és az eddig kóstolt lőrékhez képest szokatlanul erős is volt, bár a bor nagyszerű ereje, ahogy itt mondták a szíves vendéglátók, inkább gyomorra, mintsem a fejre szokott dolgozni. Szíves vendéglátókat mondtam, nem egészen érdemtelenül, mert bár egymás szavába vágva, de arról beszéltek a hegyi emberek, hogy az egész szőlőhegyen alig tudtak pár tucat hordót a dézsmáló francúz elől a szénapadlásokon elrejtegetni. Viszont a második helyen, Szita Ferencnél már a csúcson túlfutott, kissé fáradt borokhoz jutottam, amit én már egyáltalán nem kedvelek.

A csábító szőlőligetek közti vonulgatás és táborozás eme stratégiaileg és taktikailag kiforratlan osztaléknak, mint amilyen különben a miénk volt, itt-ott bizony meglepetéssel is szolgált. Rögtön Miskére esik, szinte példbeszédnek odavetve a jó Malatinszky nevezetű közember esete. Nem részletezném – inkább csak polgári szomorúsággal jelentem a szükséges honi együttműködés teljes csődjét. Annyi történt, hogy ez a közember Malatinszky, akinek combja még Szentkútnál a franc által szépen keresztüllövetett, Gécéről egy másik közemberrel kocsival Pápára, az ezredes kapitányhoz küldetett – szóval Malatinszkyt az istenadta parasztok ott, egy Miske nevezetű rissz-rossz kemenesaljai faluban egyszerűen agyon akarták verni. Mindössze azért, mert kísérője a holtra fáradt, ellenség által meghajszolt lovait lecserélni akarván katonai forspontot kért, mire a derék miskeiek nem-hogy forspontot nem adtak a meglöttek ülepe alá, hanem dorongokkal, villákkal és fejszékkal csaptak rájuk –még az asszonyok is. Közember Malatinszky nagy szerencséjére két arra kószáló ordinánc épp az embernyúzás zajos előkészületeire ügetett a faluba, s látván a helyi erők operációs szándékát, mindketten a nép hegyibe csaptak. Mire a parasztok jól megsapkázva elszédelegtek, a vérző Malatinszkyt kocsival Pápára küldették, ahol az sebei miatt szolgálatra alkalmatlannak esmérteztvén superarbíráltatott (kötelesség alól feloldoztatott). – – –

De galiba akadt bőven más is, merthogy efféle véres hadi táborozásokban gyakorta előadják magokat veszedelmes és káros következtetésű esetek – melyeknek semmiféle éber vigyázás vagy strázsálás által nem lehet elejét venni. Derék lovaink például a setét éjszakanak idején a sátrak között véletlenül is megrettenhetnek és iértóztató zajongások, zúgás, dobogás és hortyogás között kirántván a karókat, összeszaggatván a kötőfékeket, és

mindenestül, ami rajtok vagyon, a világnak rohanhatnak – mely által akár az egész regement, sőt az egész lovas seregnek nagy része gyalog-hoppon marad. Ez leginkább olyankor adja elő magát, midőn a tábor valamely erdőhöz vagy nádashoz, vagy pedig az aranyló búzákhöz közel veretik fel, annyira, hogy az ingerlő töménységű lószagra a toportyánok igen nagy számban közel lopakodnak és hangos vonyításokkal támadásra indulnak. Velünk Karakóig nem esett efféle csúfság, de nem úgy a Pest megyei ezred 2. osztályával: Tornánál éjszakának idején a 2. reguláris huszár regementnek lovai példának okáért nagy részént ezért végleg elfutkostak. Ahogy mesélik, hogy a Bakonyból elkészülő toportyánférgék vonyítására volt is nagy kár és zavarodás – épp hogy minél nagyobb lármával és hó!, hó! Csillag, Piros, Fecske te! kiáltozással tartóztatná az egy szál gatyában szaladgáló katonaság a lovakat – a lovak meg annál nagyobb rémüléssel szaladoztak erre-amerre. Ilyenkor aztán egyik a másiknak dobogásától megretten; erdőnek, mocsárnak, ároknak nekirontva a lábát töri, akár nyakát szegi, általszúrja magát, vagy más baja esik; minden, ami rajta van, hull róla, reppen félre, szanaszét. Egy ilyen éjszakai megrémülés veszteségre nézve felérhet egy kisebb ütközettel is, és jóllehet, a szorgalmatos utánajárás és keresés által a hívott Csillag, Piros, Fecske nagyobb része visszakerítették, az elhullott eszközök pedig felszedetnek, de bizony sok elveszett lónak, mundérnak, fegyvernek, lószerszámnak, amely búzában, kukoricákban vagy fűben, erdőkön, nádasokon, bokrok közt és mocsarakban elhull, többé a nyomába sem lehet jutni.

Köcsk, Hetye, Kissomlyó után Jánosháza alatt táboroztunk vala, a kóborló éji vadak ellen rettenetes magasságú tüzeket égetve (sötétedés előtt jutottam fel a szőlőhegyre) – nyakunkban a szintén sátorozó ellenséggel. Hogy mennyien zúdultak utánunk? Erre akár a magyar Horatiusnak kikiáltott derék poéta is megválaszolhatna, aki ugyan egyik poémájában nem átalotta épp e nyakunkon lihegő ellenséget direkte az isteni győző Herkules népének nevezni (!), ám későbbben, minek utána szülőatyjának hozzá címzett epistoláját vette, ki utolsó táborhelyüinktől kőhajításra lakik egy zord szépségű faluban udvarházában és megírta neki a mindnyájunkon esett csúfságokat, az ódaköltő már így számolt be poétai mesterének, „édes Kazinczyjának”:

„Hetyéről (Vasból) azt írja az én 70 esztendőös atyám, hogy Colbert franc generális ment azon által negyvenezzerrel. Sokszor négyszáz is szállott be hozzá, kik udvarán és szérűskertjében tizenöt helyen is tüzeltek, ökröket vagdaltak, övele requisitiókat irattak, de mindemellett oly fenyítékeket tartottak, hogy azon katonákat, kik az ő kertjét és méhházát feltörték, a tisztek keményen megverették, és magok mind a kertet, mind a méhházat újra bezáratták.”

Íme, az elébb rabló, majd „fenyítéket tartó” lovagias ellen, *kit nem perzsele meg Nessus vére!*; – az ordináncok nekünk ugyan csupáncsak harmincezres sereget jelentettek, de ez is igen jelentékeny massa ám!, ők viszont számosan folydogáltak minden irányból a Marcal felé. Azért egynehány örvendetes baráti-familiáris tradíció forrása is leszen majd e rossz emlékű hadjárat. Egy Csöngé nevű poros falucskában,

például, sokat bódorgott egy derék, de járatlan francúz tiszt, bizonyos Johar nevezetű, aki a trénnél szolgálván élelmet és lóeledelt keresett az egyik divíziónak. De hát bolyongása szerzőjének boldogtalan utazása is volt egyben a szittyák ismeretlen gazdagságú földjén – semmiféle antik vagy divatozó nyelven nem sikerült megértetnie magát a helybeliekkel. Akik persze, mint ez a rekvirálásokról örök és derék szokása a magyarnak, közönségesen hülyének tettették magukat. Így aztán az előállott csöngői nyelvi zűrzavarra és egyéb vad kiáltásokra a franc nagy szerencséjére váratlanul előbukkant egy bizonyos Weöres István nevezetű nemzeti úr, aki apró termete ellenére megbecsült helyi tudora volt egynehány művelt nyelveknek, sőt gyakorolgatott is bizonyos széptudományokat. Ráadásul szabadgondolkodó is volt, aki aztán beszédbe elegyedvén a francúzzal, véle jól eldiskurálgatott, majd elegánsan lefordígtatta a szükségeseket. Így a rég áhított ló-üzlet ott Csöngén szerencsésen nyílt is üttetett – a gáláns franc hálája és megbecsülése jeléül viszont az emberbarát Weöres Istvánnak adományozta a divízió összes legyengült vagy kisebb mértékben sérült-lesántult harci paripáját. Ezzel nagy szerencsésen meg is alapozta egy későbbi nagy poéta, a leendő magyar Orpheus családjának vagyoni biztonságát. De regélhetnénk mást is, felhozhatnánk egy-két városi-anekdotikus esetet is. A szomszédságban elterülő székvárosban például az egyik előkelő polgárnál valamelyik átvonuló francia csapat magasrangú tisztjei és kíséretük lettek dérral-dúrral beszállásolva. De miként az magyariaknál illik, a vendégtisztelő háziasszony mindent elkövetett, hogy minél előkelőbben megvendégelje a franciákat, s a pompás ételeken és italokon kívül legdrágább és legszebb evőeszközöket, sőt asztali készletét a vendégei elé tette – akik közt ott volt a teljhatalmú térparancsnok, egy bizonyos d'Henin őrnagy is. A háziasszony persze nem vett részt a multságukon, inkább ébren és jól körvonalazható félelmek közti rettegésekkel leste a reggelt és remélte saját szenvedéstörténetének végét a ház egyik félreeső szobájában. Hajnal felé aztán váratlanul érkezett a csapat továbbvonulásának ideje. A tiszt urak hangos beszéd és kardcsörtetés közt készülődtek, alárendeltjeik pedig, cifra szavak kíséretében s bizonyára borgőzös fejjel nyergeltek és csomagoltak, felve a folyosókat és a tágas udvart éktelen lármájukkal. És most elképzelhető jó háziasszonyunk rémülete, midőn már fölszabadultan belépett a nagy ebédlőbe, s a 24 személyes asztalt üresen találta. Eltűntek a drága arany- és ezüst étkészletek, el a velencei metszett kristálypoharak és kancsók, a nehéz abroszok, és a szalvétáknak is már csak hűlt helyét szemlélte kétségbeesve. A háziasszony félig ájultan roskadt le az egyik karosszékre, amikor a nyitvahagyott ajtón hirtelen báró d'Henin térparancsnok lépett be, s udvarias meghajlás után így szólt az ocsúdó asszonynak:

– Asszonyom, mindazt, ami hiányzik valóban finom és úri asztaláról, a vacsora végén leszedettem, s a szomszéd szobába bezárattam. Kérem, parancsoljon, itt a szoba kulcsa. Engedje meg azonban Asszonyom, hogy arra kérjem, biztonság okáért hagyjon mindent ott, míg a katonák elvonulnak.

És valóban, amikor a háziasszony később nagy kíváncsisággal kinyitotta a szobát, mindent ott talált hiánytalanul, s ráadásul az asztalon egy gyönyörű virágcsokrot is egy kartonnal, amelyen ez állott: „Köszönete jeléül d’Henin de Cuviller.”

A Nagy Összeccsapásig viszont nem rúgtathattam fel többé sem itt, sem ott a hegyre, szeretett szőlőim közé – Karakónál és a Marcalnál a végső, riasztó összevonások-egybe-terelések estek. Pontosabban: estek *volna, ha...* Ez a volna ha később oly sokszor előjön, most csak annyit, hogy: ha szép számú felkelő lovasságunk és a gyalogság is olyan hibás parancsolatot nem kap, hogy magokat másutt húzzák meg – így a mi katonaságunk java része hamarosan eltakarodott Tüskevár és Torna alá. Más pozíciókba.

Nekünk maradt a Marcal közvetlen környéke. Amelyről azonban egynémely dolog, legalábbis főbb vonásokban azért tudnivaló. Hogy például a vizét a Bakony tövéből lefutó egynehány nagyobbacska patakok formálják Gógánfától egészen Marcaltóig, viszontag környéke egy merő, szemtelen és feneketlen mocsár, és általában oly durva tulajdonságokkal bír, hogy nemhogy egy jól felszerelt lovas katona, de egy közönséges gyalogvitéz is, még a száraz, legtikkasztóbb nyári időkben is nyakig sülyed alá benne. Vagyon ugyan rajta néhol általjárás és töltés: feljebb Marcaltónál és Vátnál, de a leghíresebb itt fekszik Karakónál – annál a nevezetes sáncnál, ahová bennünket, a felkelő lovasság maradékát és a horvát lövészeket hagyták védelmezőül.

Az ellenség viszont Jánosháza és Karakó között kezdette az ideges puskázást, de a nagyhírű karakói csata első napja lényegében összevissza nyargalózással telt – az ellenség egyes puskásai magukat vízbúvárnak álcázva keresték a vízen való tömeges átmenetel lehetőségét. Mi persze rájuk se rántottunk, mert vállalatuk odafigyelésünk nélkül is teljesen lehetetlen volt. Aznap viszont még azt is sikerült megállapítanunk, hogy az ellen-séges hadsereg a kies Kemenesalján lényegében négyfelé vágta magát: legnagyobb csoportja Vátnak fordult, másik nagyobb csapatja Marcaltónek, és még egy Bodonhelynek, a negyedik, amely Jánosházától felénk zúdult 16 ezer gyalogokkal és legalább 12 ezer lovasokkal, Eugenius király vezetése alatt.

Mi meg azon a napon egész éjszaka csak áztunk egy, a Marcalon innen levő korcsmánál és téglaegető-kemencénél – viszont e téglakemence és Karakó között húzódott a nevezetes, itt-ott bűzölgő mocsár, melyen vagy 500 lépésnyi töltés vezetett 3 vagy 4 híddal. S ha még tovább részletezem a hadi-pozíció leírását, rögzítenem kell, hogy ez a sánc a Marcal partján végződik, ahol egy sági bazaltkőből rakott vízimalom vagyon. Innét viszont Karakóba belátni, s mellette a főhíd, amelyet egyszerűen lerontottunk, s a híd fáit rakásra a töltésre tettük – ide a 30 legjobb horvát lövőt telepítettük egy vezénylővel.

Másnap, a Nagy Összeccsapás napján igen korán hétágra a sütött a csodálatos júniusi nap. S az ellenség, látván, hogy önmutogató demonstrációinak semmi haszna, úgy dél körül Jánosházáról nagy számú lovassággal megtámadta a mi elővigyázó lovasainkat, és hamar vissza is nyomta őket Karakóig. Én ugyan a kemencénél kerestem az optimalis posítiót fotografáló gépemmel, hogy kellő izgalmasságú csataképet fessek, közben azért izgatottan láttam, hogy Karakó közepén vagy fél óráig kulminál

egy kiadós, de mégis valahogy szolid csetepaté, melynek során egynéhány francia ugyancsak levágattatott. A mieink mégis felénk, a Marcal gázlójáig retiráltak vissza, nyomukban a felbőszült, üvöltöző ellenséggel – ekkor viszont a horvát puskások pompázatos tüzelésükkel úgy megrakták őket, hogy a díszes maskarájú franciák nyakra-főre takarodtak, amerre láttak. Ez a *karakói pozíció* volt a mi kis magyarhoni Thermopülénk – oly fontos és oly hasznos helyeztetésű, hogy párját még lámpással is nehezen találná egynéhány hadászati stratégá. S persze nemcsak a nagy Leónidasz, vagy egy Lucullus, netán épp egy Zrínyi Miklós, hanem akárki szegény, de magára valamit adó jóraivaló insurgens is. Persze, ha nem idegen hadi elme megállapított planuma szerint kötelességünk munkálódunk, hanem a magam kútfejem után haladhatnék – akkor. Akkor a legelső tekintetre is ezt a helyet választanám a kívánt verekedés piacául. Van itten mindenféle helyes és célszerű díszlet: iszapos, gőzölgő-bűzölgő alvilági mocsár bal felől, több mértföld mélyen szétterülve, a bal- és jobbszárnyakon két áthághatatlan őserdő és egy szolidan emelkedő szőlőhegy – innét az ágyúgolyóbis behatol egészen az ország útjáig, amely a karakói töltéstől Somló hegye felé viszen. S a két erdő között ott lapul egy szép kis természet is, amely mind a lovasságnak, mind a gyalogságnak, főként ha az magát zárt massákba formálja, egyaránt hasznos. Az *egész* légi fénykép végül is olyan finom félhold alakot formálgat igen kedvező pozíciókkal, hogy a jobbról-balról leadható ágyúlövések a karakói töltés elején lévő téglakemencénél tökéletesen koncentrálódhatnak.

De nem vaklárma és nem speculatio-e, vagyis szűt szomorító honfibú, hogy itt is nagyban hiányzik egy szükségszerű stratégá, aki minden harci erényét csillogtatva eldöntheti e mai kis thermopülei ütközetünket? Mert jóllehet ugyan, hogy Eugenius király serege Karakónál mintegy 16 ezer főből állott, ám ha jó időben ez a sereg bátran megtámadtatik – akkor. Akkor persze, midőn már egy részüket ügyesen a Marcalon általengedtük volna, s akkor persze könnyen a posványokba taszítatnak – akkor. Akkor az ellenségnek többi három csapatai, melyek sokkal gyengébbek önmagokban, Vátnál, Marcaltőnél és Bodonhelyen a Marcalon és Rábán által nem törhetnek a gázlókon, ha pedig által nem törnek, ezen hírnek hallására vagy pedig nagyobb erőnek látására, amely Karakótól Marcal vize mentén masírozván, mindenik csapatnak a jobb oldalára üthetnénk, akkor kénytelenül vissza is húznák magokat. És így tovább – akkor. Ha az ellenség Karakónál totaliter tönkreveretik, ahogy ennek normálisan be kellett volna következnie, akkor a győri ütközetnek helye sincsen. Ha pedig az nincsen, akkor Győr városa az ellenség kezébe sose nem kerül, s az ellenség haramiái Veszprémig, Palotáig, Morig, Tatáig nem száguldoznak összevissza. És akkor bizony Vagramnál is vagy nincsen ütközet, vagy az reánk nézve nagy haszonnal üt ki. Akkor.

Ó, de a síkos-harmatos reggel 1809. június 10-ikén perzselőre fordulván, az égi madarak a következő tablót láthatták, akár csak az én fényképezőgépem: a császári főherceg János egész armádiája a mai napon Tüskevár és Torna alól reggel óta Pápa felé elhúzott; jó nagy porfelhőben masírozva sötét végzete felé, hogy a felkelő és lineabeli lovassággal Borsos-Győrnél táborba szálljon. Továbbá azt rögzítené ez a gyorskamera, hogy fő-

strázsamester Andrásy itt maradt ugyan főherceg József huszáraival és a veszprémi nemes felkelő ezred 2. osztályával, valamint 4 darab hat fontos ágyúval meg 2 haubitzcal – de csak mindösszesen ennyivel a karakói töltésnél viaskodó népnek segítségéül.

Úgy 10 óra tájban viszont megindult az ellen a Karakó és Jánosháza közti gyönyörű, tágas és ligetes mezőn át – a marhacsordákat, disznófalkákat szétkergetve, a csordások nagy gatyában fütyögettek is nekik, hajigálták is a botokat, vissza-vissza, ne-tené az útból, s az ott álldigáló végőreinket visszanyomva (én, ameddig lehetett, a khaosz kitöréséig *fényképeztem*, lehetőleg a magányos töltésre koncentrálva); és hát igen, hamar beszorították őket Karakóba. Viszont a helység közepén igen sokáig tartott egy hangos, sőt ordító viaskodás és puskázás anélkül, hogy vagy az egyik, vagy a másik rész engedett volna. Dél felé aztán egy csapásra szinte a semmibe szállt fel a lőporfüst, megszűnt a puskázás és a harci üvöltözés, s mintha a két fél nagy hirtelen megegyezett volna, a franciák a falunak egyik végéből, a mi népünk a másik végéből hordta magának az ételeket és italokat – a lakosoktól.

A békés dínomdánomnak úgy két óra tájban vége szakadt: az ellenségnek nagyobb lovas- és gyalogcsapatjai befutván Jánosházáról Karakóhoz, azonnal nagy erővel megtámadtak bennünket a faluban, és a Marcalon általnyomták a csapatokat – emitt viszont a horvát lövészek jó darab ideig igen helyesen tüzelvén, tartották az ellenséget.

És ekkor mint egy nagy, vonóskari *ripieno*, többszörözött szólamokkal bontakozhatott ki az ütközet *infernális* képe. Az ellenség oly sűrűn tódult előre a töltéshez és gázlóhoz, és oly erővel tüzelt, hogy a mi népünk a maga állásában a töltésnél és gázlónál meg nem maradhatott, hanem visszajött, tüzelvén hátra-hátra az ellenségre, aki meg úgy nyomult utána, hogy az egész töltés színig megtelt volt franciával. Sajnos itt a mi erőnk alig állott 500 főből, egy gyenge József huszár-század, amely vagy 70 főt számlált, ezenkívül a Veszprém vármegyei ezred egy osztálya és a gyalog horvátok, de már nem 270-en, hanem a felénél is kevesebben. Ezen lovasság a téglakemencénél egynéhány oształékban állott (itt foglaltam helyet én is egy nagy láda tetején állva, mint valami Hitchkok a hollywoodi rendezői pulpitoson, hogy minél magasabbról fényképezhessem a Thermophülei szoros drámáját), és egy oształék a töltés elejére volt állítva. Megérkezett viszont a főstrázsamester Andrásy 2 ágyúja, és a nagy anabázis másik legszebb pillanata volt, amikor ezen 2 csupasz ágyú nekiszegeztetvén a töltésnek, amely, mint jelentjük, rakva volt franciákkal, és helyesen és hevesen és kedvesen tüzelni kezdett, hogy a golyóbis és kartács végigjárta a töltést, és rakásra septe az ellenség irtózatosan megzavarodott és halomra hulló népét.

Itt kellett volna a befejező avisot megadni – ezt a győzelmi pozíciót kellett volna megtartani, s akkor bizonyára Leónidasz legjobb hungarusainak nevezhetett volna bennünket a hálátlan utókor. Így viszont, ó hálátlan utókor, bármily brutális volt is a töltésen szét-pörkölt ellenség képe, hamarosan jött a revanche. Nagy vesztét helyesen felmérve jól látta az ellen, és nekiszegezte az ágyúit a Marcalon túl a gázlónál, de nem kettőt ám, hanem vagy tizet is, és jó fertály óráig igen sűrűn hányta a golyóbist és haubitzot a téglakemencéhez, pontosan oda centírozva, ahol én egy koszos, szakadozott szélű ponyva alá bújva

ügködtem ördögi szerkezetemmel. S akár a korábbi nagy ütközetekben, a nagy várostro-mokban, oly rémitően súlyosan potyogtak a francia vasak, hogy végtére a mi ágyúinkat és lovasságunkat (velem együtt) onnét sikeresen kiszorították. Aztán az általunk elha-gyatott téglakemencét, korcsmát és halászházat elfoglalta és a sok ágyúit azonnal maga után oda vonatta. A mi lovasságunk meg, mit volt mást tenni, az ország útján, az útnak két felén a búzákon végig garádicsosan haladva, hátra, kelet felé vonódott, noha gyakran még imitt-amott arcot is vetvén az ellenségnek. Így vonult hátra-retirálva kis lovas sere-günk gróf Erdődy Károlynak Dobróka nevű majorja felé, majd Szeg és Karakó-Szőrcsök irányába, szüntelen francia ágyúzás alatt. Ezen két helynél az ágyúzás viszont hamarosan megszűnt, estére az ellenség is megállapodott.

És hát ami végül a nevezetes, szurdikos szőlőhegyek közti karakói csatát illeti, hama-rosan bebizonyosodott, hogy ez bizony sokkal hevesebb volt még a két napra rá bekövet-kező nevezetes győri ütközetnél is – a mi részünkről halva maradt mintegy 7 vagy 10 jó ember; sebbe esett mintegy 20 ember; 10 vagy 12 ember megfogattatott. A lovakból több veszett el harmincnál. A mi veszteségünk az ellenséghez képest valódi csekélység volt: a karakói töltésen és a gázlónál a szemünk (és az én kamerám) láttára irtóztató volt. Az or-vosok szerint Karakóban a házakat telihoradták elesettekkel és megsebesítettekkel, a számok 700-hoz közelít mutattak. A töltésen halva maradt még egy francia obester is, de nem Lauriston, mert ő vezette a később a győri csatát, és jelentette valamelyik francia hercegnek a csata helyes és boldogságos leírását.

Még három hétre is a csata után elszórva francia jáger-hullák lovastul együtt talál-tattak a mocsarakban, mert akik oda betévelyedtek, vagy pedig midőn a gázlót keresnék, lovastul a mocsárba veszték. Az összeszedett sebesülteket viszont már korábban Sümegre szállították. Egy ittragadt francia doktorral, bizonyos Marchal doctorral én is megösmer-kedtem, aki, ahogy mondani szokták, feledve e nem túl szerencsés anabázziszt „egészen magyarrá vedlett”, de nem emiatt vált igazán nevezetessé, sokkal inkább csábító, vagyis lánybolondító híre miatt. Egyébként a sümegi Schrotta-házban lakott, és az úri családok házi orvosaként kitartóan és szenvedélyesen, de bizonyos távolságtartásokkal vegyes oda-adással kereste a szépnem kegyét – egy országszerte híresen fősvény és garasoskodó hétszemélynök leányának, például, aki már mindenféle kimódolt betegségekkel kör-mönfontan zaklatta, egészen kiváló recipét is adott. Azt mondta ennek a jó party után epekedő vénkisasszonynak ez az ex-bonapartista orvosdoktor: Nincs a kisasszonynak komoly baja, csak olyan leánybetegség az egész. Menjen férjhez, olyan egészséges lesz, mint a makk! – Hát vegyen el feleségül, ajánlotta rögvest a mi Juliskánk. – Tudja kedve-sem, mi csak írjuk az orvosságot, de magunk nem szoktuk bevenni.

Hamarosan visszatérvén a karakói síkra, én magam *le is fényképeztem* három irtóza-tosan felpuffadt vicsorgó lódögöt, amelyet a karakói parasztok vonszoltak ki kötelekkel, és még két szerencsétlen katona sárpikkelyes, bűdös hulláját, amint előcsákyázták őket a mocsárból még ép patrontáskáikkal együtt. Ó, te bűnt gyűlölő Isten! Oda temették őket a temető melletti mezőre. Masinámmal e siralmas munkára szerencsémre nem kellett

ott napokig operálnom, mert közben az ismert és csúfosan emlegetett insurrekciónak is boldogtalan vége szakadt. De így is végleges szabadságra bocsátván, elképzelhető nagy boldogsággal a Somló szent szőlőhegye felé vehettem az irányt.